

Economisch - Statistische Berichten

45e JAARGANG - 8 JUNI 1960 - No. 2238

Alle assurantiën

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Beleggingen en vermogensbeheer

Het Centraal Bureau voor de Statistiek te 's-Gravenhage vraagt een

wetenschappelijk medewerker

voor de statistieken der Inkomens- en vermogensverdelingen, winsten en vermogens der N.V.'s en overheidsfinanciën en voor de research op dit terrein. Vereist: doctoraal examen economie, studierichting Openbare financiën of geld-, krediet- en bankwezen. Statistische kennis en ervaring strekken tot aanbeveling. Salaris afhankelijk van leeftijd en ervaring van f. 540,— tot f. 950,— per maand (excl. huurcomp. 1960). Eigenhandig geschreven sollicitaties onder no. 03724/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) in te zenden aan de afdeling Personeelszaken, Oostduinlaan 2, 's-Gravenhage, onder vermelding van personalia, opleiding en ervaring.

FINANCIËLE INSTELLING TE AMSTERDAM

vraagt

a. VOOR DE AFDELING BELEGGINGEN

Jonge energieke medewerker

Vereisten: *Economisch onderlegd goed stylist interesse voor beleggingsvraagstukken.*

Zij, die reeds praktisch werkzaam zijn geweest op het terrein van beleggingsonderzoek genieten voorkeur.

b. VOOR DE AFDELING EFFECTEN

Correspondent moderne talen

Vereisten: *Zelfstandig kunnende corresponderen ervaring in het effectenvak leeftijd tot 35 jaar.*

Eigenhandig geschreven sollicitatiebrieven, welke vrouwelijk zullen worden behandeld, te richten onder: no. E.-S.B. 9-1, postbus 42, Schiedam.

U reageert op
annonces in
„E.S.B.”?

★

Wilt U dat
dan steeds
kenbaar maken!

Het LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT vraagt een

JONG ECONOMO

die belast zal worden met bedrijfseconomische researchwerkzaamheden. Brieven met uitvoerige inlichtingen naar Conradkade 175, Den Haag.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6. Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie: (010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.*

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.*

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 6 93 00, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaf van redenen te weigeren.*

Vrijheid bij de in- en uitvoer van goederen

Reeds eerder ¹⁾ werd te dezer plaatse de aandacht gevestigd op belangrijke verruiming van de vrijheid bij de in- en uitvoer van goederen. Er bestaat thans aanleiding dat opnieuw te doen, omdat enige in de Staatscourant van 25 februari jl. gepubliceerde algemene vergunningen van de Centrale Dienst voor In- en Uitvoer wederom een stap verder betekenen in de richting van een volledige vrijheid bij de goederenruil met het buitenland. Het meest opvallende in die algemene vergunningen is wel, dat de zgn. documentvrijheid niet langer gebonden bleef aan voorschriften en voorwaarden die betrekking hebben op de verrekingsaspecten van in- en uitvoer (valuta van verrekening, land van vestiging van crediteur/debiteur en krediettermijn). Nauw sluit daarbij aan, dat de documentvrije procedure bij de uitvoer niet langer beperkt is tot goederen van Nederlandse oorsprong.

Naast een praktische hebben deze maatregelen ook een sterk sprekende symbolische betekenis: de aanvankelijk angstvallige, later geleidelijk verzachte, bewaking van de in- en uitvoer met het oog op de daaraan verbonden monetair/valutaire consequenties is hiermede feitelijk tot een einde gekomen. In deze zin vormen de recente algemene vergunningen a.h.w. een sluitstuk op een lange ontwikkelingsgang. Wat er thans nog resteert aan regulering en bewaking van de in- en uitvoer berust vrijwel uitsluitend nog op overwegingen van handelspolitiek, marktordening (vooral in de agrarische sector) en bescherming van eigen industrieën dan wel op internationale verplichtingen (bijv. de controle op zgn. strategische goederen).

Bij de invoer geldt het vergunningenstelsel nog slechts

¹⁾ „Zie „E.-S.B.” van 15 mei 1957 en 2 september 1959.

voor een relatief kleine reeks van (voornamelijk landbouw-) producten, ongeacht hun oorsprong of herkomst zomede voor alle goederen, van oorsprong of herkomst uit een gering aantal met name genoemde landen (voornamelijk die, behorende tot het communistische blok). De uitvoer naar een eveneens kleine groep van landen bleef nog vergunningplichtig; hetzelfde geldt voor de zgn. strategische goederen en voor een zeer beperkt aantal andere goederen.

De praktische betekenis van de recente maatregelen, gezien tegen de achtergrond van het jongste verleden, laat zich aflezen uit bijgaand overzicht. Daaruit blijkt o.a. dat voor de industrie goederen nog slechts 5 pCt. der grensovergangen een vergunningdocument zal vergen. In de landbouwsector is weliswaar deze grote mate van documentvrijheid nog niet bereikt, doch zijn sinds 1955 niettemin belangrijke vorderingen gemaakt.

Al met al schijnt hiermede een situatie geschapen, die niet licht nog spectaculaire wijzigingen zal ondergaan. In

de industriële sector immers bestaat nog maar zeer weinig ruimte voor verdere faciliteiten, terwijl het bovendien nog wel gedurende lange tijd nodig zal zijn, dat Nederland zich beschermt tegen de import van te laag geprijsde goederen. De landbouwsector biedt op het gebied van het vrije verkeer zijn eigen, algemeen bekende en ook bij de integratiepogingen steeds weer blijkende, specifieke moeilijkheden, die wel niet op korte termijn overwonnen zullen worden. Eerder valt dan ook — onder invloed van het G.A.T.T. en E.E.G. — een zeer geleidelijke verdere afbrokkeling van het nog bewaakte deel van de in- en uitvoer te verwachten.

²⁾s-Gravenhage.

P. S. J. ABLIJ, Indol. drs.

Jaar	Aantallen grensovergangen (in 1.000-tallen)			Niet meer vergunningplichtig (in pCt. van de aantallen grensovergangen) a)	
	I = Industrie	L = Landbouw	T = Totaal		
1955	I 3.500	L 1.100	T 4.600	51	—
					39
1956	I 3.800	L 1.100	T 4.900	68	7
					55
1957	I 4.000	L 1.100	T 5.100	84	23
					71
1958	I 3.900	L 1.150	T 5.050	84	28
					71
1959	I 4.575	L 1.225	T 5.800	89	31
					77
1960 b)	I 4.825	L 1.275	T 6.100	95	40
					84

a) Tot medio 1959 inclusief onder de zgn. meldingsprocedure vallende grensovergangen.
b) Geschat.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Vrijheid bij de in- en uitvoer van goederen, door Drs. P. S. J. Ablj.....	587	Boekbespreking:	
		Prof. Dr. F. L. van Muiswinkel: De handels- onderneming, bespr. door Dr. A. de Jong....	597
Nogmaals: parlement en economie, door Prof. Dr. J. Wemelsfelder.....	588	Ingezonden stuk:	
		Dan maar onbeschermd doctorandus!, door Drs. J. L. Wage	599
De positie van Nederland in Westeuropees verband in de stroom van Amerikaanse investeringen, door Dr. F. W. Botzen.....	591	Notities:	
		Droog- of nat scheren?.....	593
Het loonbedrijf in de landbouw, door Drs. J. A. Kuperus	595	De Japanse scheepsbouw.....	600
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jong- man	599
		Satistieken.....	600

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. J. Hartemink.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Nogmaals: parlement en economie

Mijn korte bijdrage in „E.-S.B.” over „Parlement en economie” heeft aanleiding gegeven tot een groot aantal uiteenlopende reacties. Vele van deze reacties waren emotioneel zodanig geladen, dat de objectiviteit soms wel wat erg in het gedrang kwam. Een merkwaardige bijzonderheid was, dat bij nadere analyse bleek, dat de negatieve reacties op het artikel grotendeels uit politieke of hiermee gelieerde kringen kwamen en de positieve reacties van outsiders. Het is in deze korte ruimte niet mogelijk op alle reacties in pers en radio in te gaan, zodat hier wordt volstaan met een repliek op de uitvoerigste of scherpste.

De „N.R.C.”

De „N.R.C.” is in een serie van drie hyperscherpe hoofd-artikelen in de meest letterlijke zin van het woord „van leer getrokken”. Tegen dergelijke scherp gestelde ontboezemingen bestaat op zichzelf geen bezwaar, mits a) in de discussie voor het publiek het exposé van de schrijver duidelijk uit de verf komt; b) de kritiek voldoende steekhoudend is; c) de bekritiseerde auteur gelegenheid wordt gegeven tot een wederwoord. Wij menen, dat de „N.R.C.” ten aanzien van de eerste twee voorwaarden tekort schoot, terwijl ons verzoek om in het blad te mogen repliceren door de redactie werd afgewezen. In verband met het laatste moge hier wat uitvoeriger bij deze „N.R.C.”-reactie worden stilgestaan.

Het is eigenlijk bijzonder moeilijk om enige aangrijpingspunten in de artikelenserie te vinden, omdat het grootste deel van de gemaakte verwijten geen enkele feitelijke relatie met het artikel in „E.-S.B.” had. Ter illustratie volgen hier enkele kanttekeningen van de „N.R.C.”-redactie, waarin zij stelt, dat a) het parlement ondanks bureaucratiserings-tendenties wel degelijk een belangrijke taak heeft; b) politieke factoren vaak belangrijker zijn dan economische; c) económen elkaar ook vaak tegenspreken en van mening veranderen; d) ondanks uitholling van de parlementaire bevoegdheden er ook nog zoiets is als een Europees Parlement; e) het parlement nog wel met andere dingen dan met economie te maken heeft of met een „smal strookje niemandsland”; f) er vele problemen zijn, waarvoor geen enkele wetenschap een recept heeft; g) in dit opzicht bijv. de toto en Nieuw-Guinea voorbeelden van belangrijke politieke kwesties zijn; h) het derhalve gevaarlijk en onredelijk is om maar te doen alsof er alleen maar economische problemen zijn en dus een artikel als „Parlement en economie” beter ongeschreven had kunnen blijven.

De lezers van het bewuste artikel in „E.-S.B.” en van de artikelenserie in de „N.R.C.” zullen zich met verwondering hebben afgevraagd, waarop al deze opmerkingen van de „N.R.C.” betrekking hadden, omdat over géén van deze kwesties in ons artikel wordt gerept en nergens de juistheid van de hierboven aangehaalde beweringen ook maar in de geringste mate wordt aangetast. Teneinde misverstand te vermijden wordt hieronder nog even de kern van het betoog weergegeven en hier en daar, mede aan de hand van de reacties, wat meer gedetailleerd uitgewerkt.

De kern.

De studenten in de economie worden in hun leerboeken vergast op vele recepten voor een gezonde economie en een gezond economisch beleid (zoals monetair evenwicht, conjunctuurpolitiek, vrijhandel enz. enz.). Deze leerboeken zwijgen echter over de vraag waarom deze recepten in de praktijk meestal niet worden toegepast, zodat de verhouding tussen theorie en praktijk voor deze jongelieden een troebele materie vormt. De verklaring voor dit verschijnsel (d.w.z. het niet-toepassen van de recepten uit de economische leerboeken) moet worden gezocht in het gedrag van vele organen en organisaties in ons maatschappelijk bestel die ieder hun eigen machtspositie hebben. Deze zelfde krachten — soms rationeel, vaak echter ook irrationeel — zijn ook van invloed op het niveau en de samenstelling van de overheidsuitgaven. Het zou dan ook gewenst zijn, dat aan al deze samenhangen in de economische handboeken méér aandacht zou worden besteed dan tot nu toe het geval was.

Bij de analyse van dergelijke samenhangen mag ook een onderzoek naar het gedragspatroon van het parlement in economische aangelegenheden niet ontbreken. (Met enige positieve of negatieve evaluatie van het parlement of het werk van de politicus heeft dit alles, het zij met nadruk gezegd, niets te maken). De vraag: „Op welke wijze komt de meningsvorming in het parlement inzake economische aangelegenheden tot stand en welke rationele en irrationele krachten werken hierop in?”, lijkt ons een redelijke vraag en zeker niet onbelangrijk, juist in verband met het verkrijgen van inzicht in de werking van de democratie. Het is jammer, dat geen van de critici nu juist op deze kernproblemen inging.

Met de constatering dat de „politieke verhoudingen” uiteindelijk beslissend zijn is men er in dit opzicht niet, want juist deze politieke verhoudingen zijn onderworpen aan sociologische en psychologische krachten die tot een irrationeel optreden van politici in economische zaken kunnen leiden. Van een irrationeel optreden kunnen wij spreken wanneer het parlement, de politieke partij of de politicus tot onderling tegenstrijdige uitspraken of beslissingen komt. Deze irrationele elementen in het politieke gedragspatroon zijn zelfs gevaarlijk wanneer het landsbelang in het gedrang komt.

Uit de Duitse enquête kwam deze inconsistentie duidelijk naar voren (wij laten de oorzaken van dit verschijnsel verder in het midden; politiek effectbejag kan bijv. een van de verborgen drijfveren vormen). In het Nederlandse parlement is dit verschijnsel van innerlijke tegenspraak ook niet onbekend. Enkele niet onbelangrijke voorbeelden kunnen dit illustreren:

1. Alle politici zetten zich in voor de strijd tegen inflatie en vóór de bescherming van de vergeten groepen. De beste politiek van welvaartsverhoging (in het algemeen belang), zou in dit opzicht zijn gelegen in een politiek van prijsdaling in plaats van in een politiek van loonsverhoging. Een politiek van prijsdaling is echter politiek weinig spec-

taculair en zou bovendien de vakbewegingen op nonactief stellen. Vandaar, dat de politici hun toevlucht zoeken in een discussie over de wijze, waarop de loonsverhogingen tot stand moeten worden gebracht. Zij hebben tot nu toe dan ook mede een actieve bijdrage geleverd tot de voortdurend voortsluiperende inflatie.

2. Vele politieke partijen zijn vóór lage overheidsuitgaven. Niettemin neemt men waar, dat vertegenwoordigers van diezelfde partijen zich inzetten voor de bevordering van de meest ambitieuze en kostbare projecten en daarvoor bijdragen tot het voortdurend stijgend niveau van deze uitgaven.

3. De meeste politici zijn voor een evenwichtige conjuncturele groei. Tot nu toe heeft de ervaring echter geleerd, dat in een hausse, waarin zich reserves zouden kunnen gaan vormen, de politieke druk om de belastingen te verlagen of de uitgaven te verhogen zo groot wordt, dat de regeringen hiertegen geen weerstand kunnen bieden en de politici dus mede bewerkstelligen, dat een anti-cyclisch conjunctuurbeleid niet kan worden doorgevoerd¹⁾.

Zo lijkt het ook onwaarschijnlijk, dat de in ons artikel gesignaleerde objectieve structuurveranderingen in ons maatschappelijk bestel het gedrag van het parlement en de parlementariër niet zouden hebben beïnvloed. Waarom zou deze „groep” zich anders gedragen dan andere groepen?

Wanneer men in dit licht het gedrag van het parlement tracht te bezien moet men allereerst bedenken, dat de grote sociale strijd die in het verleden met zo grote harts-tocht werd gevoerd, dat men er het leven bijna voor had willen inzetten, thans nagenoeg is uitgestreden. Hetzelfde geldt voor de grote confessionele strijd, waarvoor enige decennia geleden velen zich de allergrootste offers wilden getroosten. Ons politieke tuintje is thans netjes gewied en de geschiedenis kabbelt nu rustig verder. De politieke partijen missen echter hierdoor de bloedige spektakelstukken van voorheen voor hun repertoire. Een dergelijk vacuüm moet worden opgevuld. Ieder die de moeite neemt om de „issues” van de politieke partijen van het laatste decennium door te nemen zal er daaronder wel enige herkennen die men als „vacuüm-vullers” zou kunnen kwalificeren.

In dit proces speelt ook het feit mee, dat de actieradius van de parlementariër-politicus, zoals ik reeds eerder aangaf, verder is verkleind door de niet te stuiten tendens tot internationalisatie van vele problemen, waardoor het parlement wat betreft zijn bevoegdheden kilo's is afgevallen, waartegen de enkele miligrammen aan gewichtswinst die in het Europees Parlement werden verkregen niet opwegen. Bij deze structurele veranderingen voegt zich dan bovendien nog de toenemende bureaucratisering van onze maatschappij, waardoor veel van het beleid zich afspeelt in de wereld van het technische detail, waaraan evenzeer politiek weinig „eer valt te behalen”. Dit alles valt dan nog ongelukkigerwijs samen met een ten gevolge van de welvaartsstijging afnemende geïnteresseerdheid van het publiek in politieke zaken.

Hoe reageert, nu, sociologisch gesproken, in het algemeen een groep die aan dit soort uitdagingen wordt blootgesteld. Het antwoord hierop werd hiervóór eigenlijk al

hálf gegeven. Het is een normaal sociologisch verschijnsel aan iedere groep eigen, dat men zich bij verlies aan actieradius uitvoeriger en breedsprakiger met relatief minder belangrijke zaken gaat bezighouden om te trachten deze het nodige gewicht te geven. De groep activeert als het ware zichzelf. Dit moet zeker gelden voor politieke partijen, wier streven er voortdurend op gericht moet zijn om de aandacht van het publiek vast te houden en te fixeren op de politieke programma's. Mogelijk, dat het complex van bovenstaande factoren een verklaring zou kunnen vormen voor het feit, dat de buitenstaander meent waar te nemen:

a) dat het discussieniveau in het parlement in het algemeen lager ligt dan vóór enige decennia;

b) een zwak verzet van het parlement tegen de subsidiëring van de meest vreemdsoortige zaken, respectievelijk een actieve steun aan projecten met een politiek voldoende spectaculaire waarde (men kan de vrijgevigheid van de overheid voor de zich ieder jaar steeds verder uitbreidende reeks van sociale, culturele en andere projecten niet alleen op de sociale evolutie van onze eeuw schuiven. Het komt ons voor, dat bewust of onbewust ook groeps-sociologische factoren als hierboven genoemd mede een rol spelen);

c) de overtrekking van relatief geringe politieke geschilpunten tot principiële meningsverschillen, waarin de arge-loze toeschouwer op de publieke tribune slechts spiegelgevechten ziet.

De moraal van een en ander is, dat de groep die zich door de omstandigheden als het ware geforceerd moet pousseren, hierdoor tot relatief irrationele beslissingen kan komen, zij het dat het begrip „irrationeel” hier een andere — ruimere — inhoud heeft dan het begrip dat wij zoëven lanceerden. Bij dit alles moet men ook in aanmerking nemen dat, voor zover de gesignaleerde verschijnselen algemeen zijn, de stembusbeslissingen van de kiezers hierop geen preventieve of corrigerende werking uitoefenen.

Men zou ten slotte nog een derde bron van irrationele meningsvorming kunnen aanwijzen en hiermede tevens een derde interpretatie van het begrip „irrationeel” introduceren. Deze derde bron zou kunnen zijn het gebrek aan kennis van economische vraagstukken onder politici. Hoewel wij in ons artikel over deze mogelijke bron slechts terloops spraken (wij concludeerden alleen uit de Duitse enquête, dat deze kennis onder Duitse parlementariërs gering moet zijn en dat deze desondanks niet aarzelden om hun mening over allerlei economische vragen schriftelijk kenbaar te maken), heeft dit niet belet, dat sommige critici tot breed uitgesponnen conclusies kwamen die men in het gehele artikel niet terug kan vinden. Hoewel, wat deze derde bron van irrationaliteit betreft, in het algemeen wel de vraag rijst waar de grenzen liggen tussen de noodzakelijke „algemene” wijsheid van de politicus en de „deskundigheid” die hieraan ten grondslag moet liggen, omdat wijsheid nu eeneraas een bepaalde graad van deskundigheid moet impliceren, zouden wij toch aan deze mogelijke bron van irrationele meningsvorming geen overwegende betekenis willen toekennen. Bij de politieke meningsvorming kunnen in dit opzicht door het inwinnen van adviezen van gespecialiseerde personen of instanties bepaalde correcties worden aangebracht, die in beginsel deze meningsvorming voldoende kunnen rationaliseren.

¹⁾ Een interessante illustratie vindt men bijv. ook in de geschiedenis van de investeringsaftrek, die afwisselend werd ingesteld of ingetrokken; men ontdekt hier in wezen weer op de achtergrond, de irrationele politieke krachten die hierboven werden beschreven.

---

met één aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' hebt U 175 ijzers in het vuur

Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' maakt U mede-eigenaar van een grote, deskundig samengestelde aandelenportefeuille, die een aantrekkelijk rendement oplevert. S-p-r-e-i-d-i-n-g over meer dan 175 fondsen beperkt het risico. Bovendien bestaat goede kans, dat Uw bezit in waarde vermeerdert.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

ad

(advertentie)

De reacties van Dr. Vondeling en Prof. Kleijn.

Indien nu de politicus Dr. Vondeling voor de VARA-microfoon te berde brengt dat „dit alles oppervlakkig en ondeskundig gepraat” is en dat bijv. eens bedacht moet worden, dat Zijlstra, De Pous en Lieftinck zulke bekwame economen zijn, dan vraagt men zich wederom af waarop dit slaat en wie dit zou willen ontkennen.

Eigenlijk is ook Prof. Kleijn met een grote boog om de kernproblematiek heengelopen. Zijn duidelijke en evenwichtige analyse, waarin het primaat van de politiek boven dat van de economie wordt gesteld, houdt precies op het punt op waar zij eigenlijk zou moeten aanvangen, nl. bij de analyse van het gedragspatroon van politici en politieke groeperingen. Doordat hij echter deze problemen omzeilt, snijdt ook zijn kritiek geen hout. Ik kan mij namelijk nauwelijks voorstellen, dat hij zover zou willen gaan, dat hij zou willen stellen dat politieke beslissingen de alpha en omega van onaantastbare wijsheid zouden vormen, of dat het politiek krachtenbestel niet aan een nadere analyse zou mogen worden onderworpen teneinde na te gaan waarom rationeel economische maatregelen achterwege blijven of irrationele maatregelen tot stand komen, vooral wanneer deze aan land en volk schade toebrengen.

Remedies.

Aangezien wij in de bewuste bijdrage alleen maar een, zonder waarde-oordelen geladen, verklaring van enkele economisch maatschappelijke verschijnselen trachtten te geven, werd niet gesproken over remedies tegen eventuele irrationele elementen in het politiek krachtenbestel. Dit werd gedaan door collega Duynstee in „De Maasbode”, die erop wees, dat in de politieke partijen teveel specialisten optreden die ieder voor hun eigen standje werken, terwijl

de coördinatie zoek is. Hierin ligt mede een verklaring voor het verschijnsel van de innerlijke tegenspraak.

In het betoog van Drs. Valkenburgh van het Sociologisch Instituut van de Groningse Universiteit, waaruit ik begrijp, dat hij de door ons gegeven analyse onderschrijft, wordt een tegengestelde conclusie getrokken en voorgesteld om, op welke wijze dan ook, het specialistisch element in het parlement te versterken.

Hoewel de verleiding groot is om op beide visies uitvoerig in te gaan, laat de plaatsruimte dit niet toe, zodat hier slechts mag worden volstaan met de conclusie, dat ten aanzien van mogelijke remedies twee tegengestelde meningen zijn uitgelokt, waaruit de lezer naar eigen inzicht zijn keus kan doen. Mogelijk dat hierop later nog eens uitvoeriger kan worden teruggekomen.

Op één ding zou last but not least nog kunnen worden gewezen: de wáre democratie onderzoekt en analyseert voortdurend kritisch het gedrag van haar eigen instellingen. Het is in dit verband niet zozeer belangrijk of de door ons geprobeerde analyse juist is of onjuist. Veel belangrijker is, dat wanneer men probeert deze zaken kritisch te bezien de beroeps politici niet bij voorbaat protest aantekenen, omdat juist de politicus terwille van een goede werking van de democratie in staat zou moeten zijn zijn eigen positie te relativeren. In dit opzicht droegen sommige reacties wanneer men ze nader ontleedt in feite een sterk groeps-sociologisch karakter, nl. dat van de a-prioristische verdediging van de status van de groep en de dragers van deze status. Op zichzelf is dit echter weer een interessante illustratie van het feit, dat groeps-sociologische en -psychologische factoren het gedrag van de politicus wel degelijk mede bepalen, hetgeen ook de strekking van ons betoog was.

Eindhoven.

Prof. Dr. J. WEMELSFELDER.

De totstandkoming van de E.E.G. op 1 januari 1958 vormt een sterke stimulans voor het Amerikaanse bedrijfsleven om zich in het gebied van de zes landen te vestigen. In deze landen stijgt de welvaart nog steeds. Er bestaat — op Duitsland na — een zekere concurrentie tussen de E.E.G.-landen om een deel van de investeringsstroom tot zich te trekken. Het Amerikaanse Department of Commerce publiceert regelmatig gegevens over de hoogte en het beloop van de Amerikaanse investeringen in het buitenland. Uit deze gegevens is de relatieve positie van de landen af te leiden inzake hun succes in het aantrekken van een deel van deze investeringen. Uit het cijfermateriaal blijkt, dat tweederde van de Amerikaanse investeringen die naar het buitenland gaan zich op het Westelijk halfrond bevinden. Het aandeel van Nederland in het totaal bedraagt slechts 0,8 pCt. In het Westeuropese kader toont ons land, wat betreft de relatieve toename in de waarde der investeringen in de jaren 1955 tot 1958, een licht dalende tendens. In het geheel der Amerikaanse investeringen hier te lande neemt de petroleumsector een overheersende plaats in.

De positie van Nederland in Westeuropes verband in de stroom van Amerikaanse investerings

Inleiding.

Het Amerikaanse Department of Commerce publiceert regelmatig onderzoeken naar de hoogte en het verloop van de Amerikaanse investeringen in het buitenland. Deze overzichten (periodiek verschijnend in „Survey of Current Business”) trekken momenteel meer de aandacht dan vroeger het geval was, ook in ons land ¹⁾. Deze belangstelling is wel begrijpelijk. Immers, de totstandkoming van de Europese Economische Gemeenschap op 1 januari 1958, heeft een nieuwe sterke stimulans gevormd voor het Amerikaanse bedrijfsleven om zich in het gebied van de zes landen van de E.E.G. te vestigen. Hier toch is een vrije markt in opbouw van ongeveer 170 mln. mensen, d.i. ongeveer even veel als in de Verenigde Staten zelf. Het betreft hier bovendien één markt, die nog grote ontwikkelingsmogelijkheden biedt en waarin de welvaart zichtbaar stijgt. Het valt echter niet te loochenen, dat de E.E.G. als zodanig zekere protectionistische tendenties vertoont.

Wil het Amerikaanse bedrijfsleven van deze ontwikkeling profiteren en bovendien de nadelen van het gemeenschappelijk buitentarief ontgaan, dan blijft er niet veel anders over dan vestiging binnen het Europese marktgebied. Het is bekend, dat (op Duitsland na) er een zekere concurrentie bestaat tussen de betreffende landen om een deel van deze investeringsstroom tot zich te trekken. Hieruit moet de belangstelling voor de Amerikaanse investeringen, die er in Europa algemeen heerst, worden verklaard. Zo publiceerde op 23 december van het vorige jaar „De Volkskrant” een artikel over deze materie, gebaseerd op een studie van „Wallstreet Journal” onder de veelzeggende titel „Vette subsidies lokmiddelen. Europese landen jagen op dollar-bedrijven”.

Doch ook in de Verenigde Staten is de discussie in volle gang. Naast het hiervóór reeds gememoreerde motief voor het Amerikaanse bedrijfsleven om zich in Europa te vestigen, zijn er ook overwegingen, die binnen de grenzen van de Verenigde Staten zelf hun oorsprong vinden.

¹⁾ Vgl. o.a. „Economisch-Statistische Berichten” van 25 november 1959 en „De Volkskrant” van 22 december 1959.

Gewezen moet hier worden op de sterk gestegen arbeidskosten in Amerika, die ertoe leiden, dat vele Amerikaanse ondernemingen zich ter wille van hun omzet in het buitenland gaan vestigen. De in Europa gevestigde Amerikaanse bedrijven zijn in staat, naar men meent, om werkend met de modernste fabricage- en organisatiemethoden — die op hun beurt weer mogelijk worden gemaakt door de groeiende marktomvang — en door het, vergeleken met de Verenigde Staten, nog steeds lage loonpeil, het eigen bedrijfsleven vanuit Europa een steeds toenemende concurrentie aan te doen, zowel op de Amerikaanse binnenlandse markt als daarbuiten. Dat deze ontwikkeling een realiteit is, blijkt duidelijk uit de exportresultaten van diverse Amerikaanse vestigingen in Europa.

Bij de beschouwingen, die aan het verloop van de betreffende cijfers van het Department of Commerce worden verbonden, wordt echter in de regel over het hoofd gezien, dat de waarde ervan betrekkelijk is. Gezien de aandacht, die in de pers geregeld aan een en ander wordt besteed, en het feit, dat er uit de cijfers iets te leren valt over de relatieve positie der landen met betrekking tot hun succes in het aantrekken van Amerikaanse investeringen, is het nochtans nuttig het ter beschikking staande materiaal diepgaand te analyseren.

In het hierna volgende zal in de eerste plaats iets worden medegedeeld over het karakter van het voorhanden cijfermateriaal; vervolgens zal een beeld gegeven worden van de totale Amerikaanse investeringen in het buitenland, terwijl ten slotte de positie van ons land in Westeuropes kader zal worden geanalyseerd.

Het karakter der cijfers.

Een belangrijk onderdeel van de totale investeringen in het buitenland, zoals deze door „Survey of Current Business” worden openbaar gemaakt, maken de „private investments” uit, die op hun beurt weer worden onderscheiden in directe en andere investeringen.

Het verschil tussen de directe investeringen en de totale (private) investeringen in het buitenland komt op rekening van aankopen van effecten en verstrekking van leningen op lange en korte termijn. Onder directe investeringen

moeten die investeringen worden verstaan, die het Amerikaanse bedrijfsleven in het buitenland pleegt o.a. in de vorm van oprichting van bedrijven en actieve deelneming in bestaande ondernemingen. Van de hier in het geding zijnde grootheden geeft tabel I een overzicht.

TABEL I.

Waarde der Amerikaanse investeringen in het buitenland
(geaccumuleerd × \$ mrd.)

	totale investeringen	waarvan particuliere investeringen	waarvan directe investeringen
1955	45	29	19
1956	49	33	22
1957	54	37	25
1958	59	41	27

De directe investeringen maken dus een belangrijk deel uit van de totale buitenlandse investeringen der Verenigde Staten.

Het hierna volgende cijfermateriaal heeft als basis een in 1950 door het Department of Commerce gehouden enquête naar het aandeel van het Amerikaanse bedrijfsleven in buitenlandse ondernemingen, het rendement van deze investeringen, de winstovermakingen naar de moedermaatschappij in de vorm van winst of interest, de aard van de buitenlandse activa, welke door Amerikaanse belangen worden gecontroleerd en de kapitaalstroom naar en van de Verenigde Staten ²⁾. De enquête was zeer breed opgezet en bestreek vrijwel het gehele terrein van de Amerikaanse investeringsactiviteiten in het buitenland.

Als waarde der directe investeringen wordt aangenomen de boekwaarde, zoals deze op de balansen der Amerikaanse ondernemingen voorkomt. Gezien de „kruipende inflatie” is het aannemelijk, dat de boekwaarden in de meeste gevallen lager zullen liggen dan de werkelijke waarde der activa. De waardebepaling van het Amerikaanse aandeel in de buitenlandse directe investeringen, zowel in de vorm van dochterondernemingen als van deelnemingen, roept een aantal vraagstukken in het leven, o.a. met betrekking tot het tijdstip van de waardering en de omrekeningskoersen. Voor nadere gegevens hieromtrent zij verwezen naar de vermelde bron.

Het gepubliceerde cijfermateriaal moet worden gezien in het licht, waartoe de betreffende jaarlijkse enquêtes dienen, nl. het in eerste instantie bepalen van de jaarlijkse investeringsstroom uit de Verenigde Staten ten dienste van betalingsbalansanalyses, waarbij onder investeringen ook de herinveestende winsten moeten worden gerekend. De feitelijke omvang der Amerikaanse investeringen in het buitenland komt in deze statistieken niet tot uiting. Dit blijkt uit de volgende punten:

1. De boekwaarde der investeringen behoeft in het geheel niet samen te vallen met de werkelijke waarde dezer investeringen. Deze laatste zal in de regel wel hoger liggen. Opgemerkt dient echter te worden, dat laatstgenoemde waarde in de regel moeilijk te bepalen is.

2. De statistiek houdt geen rekening met investeringen, die een dochtermaatschappij via een buitenlandse kapitaalmarkt financiert, hetzij in de vorm van een kapitaalmissie, hetzij in de vorm van een lening. Dit is in het kader van het onderzoek van het Department of Commerce wel begrijpelijk — immers zulke transacties hebben geen

²⁾ Zie voor uitvoerige uiteenzettingen over deze enquête, de omvang, de gebruikte methoden en de resultaten: „Foreign investments in the United States”, een uitgave van het United States Department of Commerce, Washington 1953.

invloed op de „flow of investments” uit de Verenigde Staten — maar het is weer een factor, die het karakter der gepresenteerde cijfers van het ontvangende land uit beziens nogal problematisch maakt. Om dezelfde reden geeft de Amerikaanse statistiek geen inzicht in de investeringen uit afschrijvingsfondsen.

3. Het komt nogal eens voor, dat een Amerikaanse moedermaatschappij in een buitenlandse dochtermaatschappij investeert in de vorm van materiële activa (machines, onderdelen) en immateriële activa (patenten, know how e.d.). Zulke investeringen beïnvloeden alleen dan het totaal, voor zover zij in de boeken van de moedermaatschappij worden geactiveerd. Het is duidelijk, dat zulks niet in alle gevallen plaats zal vinden, terwijl waardering van immateriële activa in de regel op grote moeilijkheden stuit.

Ondanks deze beperkingen heeft het beschikbare cijfermateriaal wel degelijk waarde ter bepaling van de relatieve positie van de verschillende landen in de Amerikaanse investeringsstroom. Immers, de hiervóór vermelde punten werken voor alle landen in dezelfde richting, zij het ook, dat de verhoudingen in het ene land anders zullen liggen dan in het andere. De hierna volgende cijfers hebben dan ook meer relatieve dan absolute waarde.

Anderzijds voelen de Amerikaanse autoriteiten toch wel het bezwaar, dat het inzicht in de werkelijke investeringen van Amerikaanse dochtermaatschappijen in het buitenland gebrekkig is. Een onderzoek naar de werkelijke omvang van investeringen van door Amerikaanse belangen in het buitenland gecontroleerde ondernemingen is dan ook kort geleden aangevangen ³⁾. Voor ons doel hebben wij hier betrekkelijk weinig aan, daar gegevens over de afzonderlijke landen tot op heden nog vrijwel ontbreken.

Totale directe investeringen.

Tabel 2 geeft de waarde van de directe geaccumuleerde investeringen in de verschillende geografische gebieden in enkele jaren ⁴⁾.

Uit dit cijfermateriaal blijkt, dat tweederde van de buitenlandse Amerikaanse investeringen zich op het Westelijk halfrond bevindt. Het aandeel, dat Nederland in het totaal der investeringen heeft, is slechts gering (0,8 pCt.). Dit in tegenstelling tot Groot-Brittannië, dat alleen al ongeveer de helft van de Amerikaanse investeringen in West-Europa heeft aangetrokken. Toen er op het Europese continent nog vrijwel geen sprake was van Amerikaanse investeringen, was de Amerikaanse positie in het Britse bedrijfsleven al van belang. Deze plaats van Engeland is historisch verklaarbaar. De Amerikaanse penetratie in het E.E.G.-gebied is eigenlijk een herhaling van datgene wat Engeland in feite al sinds het einde van de vorige eeuw heeft te zien gegeven. Immers, het Amerikaanse bedrijfsleven kreeg via vestigingen in Engeland toe-

³⁾ Zie „Survey of Current Business” van oktober 1959.

⁴⁾ Zie „Survey of Current Business” van augustus 1959.

EEN
VEILIGE BELEGGING
DOOR SPREIDING:
„INTERUNIE”

Vraag Uw bank
of commissair

(advertentie)

TABEL 2.

Geaccumuleerde Amerikaanse investeringen in het buitenland
(× \$ mln.)

Landen	1950	1955	1956	1957	1958
Canada	3.579	6.494	7.460	8.332	8.929
Latijns Amerika	4.445	6.233	7.059	8.325	8.730
Afhankelijke gebieden op het Westelijk halfrond	131	179	314	339	395
West-Europa totaal	1.720	3.004	3.520	3.993	4.381
waarvan:					
België	65	134	150	156	163
Denemarken	32	39	45	45	52
Frankrijk	217	376	427	457	527
Duitsland	204	332	429	496	574
Italië	63	157	207	233	264
Nederland	84	162	186	213	225
Noorwegen	24	43	61	62	65
Spanje	31	58	62	65	68
Zweden	58	96	115	118	119
Zwitserland	25	41	48	55	60
Ver. Koninkrijk	847	1.426	1.612	1.899	2.058
Overige landen van Europa	70	140	177	194	206
Afrika	287	572	659	711	789
Midden Oosten	704	1.027	1.106	1.209	1.315
Verre Oosten	566	1.208	1.387	1.553	1.681
Internationaal a)	356	596	672	776	854
Totaal generaal	11.788	19.313	22.177	25.238	27.074

a) Scheepvaartondernemingen, geregistreerd in Liberia en Panama, maar actief over de gehele wereld.

gang tot het Gemenebest. Een bijkomende factor is nog, dat beide landen een gemeenschappelijke taal hebben. Het is in het kader van dit artikel niet mogelijk op deze ontwikkeling nader in te gaan ⁵⁾.

Het totale aandeel van West-Europa is overigens nog vrij bescheiden (in 1958 16 pCt.), doch toont een langzame vooruitgang.

De positie van Nederland in de Amerikaanse investeringen.

Bij de bewerking van het cijfermateriaal is de positie van Nederland voornamelijk geanalyseerd in het kader van West-Europa, daar hier onze concurrenten naar Ameri-

⁵⁾ Zie Prof. J. H. Dunning: „American investment in British manufacturing industry” (Southampton 1958); verder artikelen in „The Times” (22 april 1959), „The Financial Times” (22 april en 1 mei 1959), „Industriekurier” (30 april 1959), „The Economist” (2 mei 1959).

Droog- of nat-scheren?

In Engeland schijnt het gebruik van elektrische scheerapparaten niet in die mate veld te winnen als in andere landen. Na 1957 is het aantal verkochte apparaten niet verder toegenomen. Voor „Gillette Industries”, die 70 tot 80 pCt. van de Engelse markt beheersen wat betreft de afzet van veiligheidsscheerapparaten en -mesjes, was 1959 daarentegen een recordjaar. Volgens „The Financial Times” van 20 mei jl. wordt geschat, dat het aantal zich scherende mannen in Engeland 19 mln. bedraagt, waarvan 14,5 mln. het nat-scheren prefereren; ca. 10 mln. verklaren zich positief tegen een overgang naar droog-scheerapparaten. De industrieën van de twee soorten apparaten beconcurreren elkaar fel, hetgeen o.a. tot uitdrukking komt in de bedragen die voor reclame worden uitgegeven. De fabrikanten van droogscheerapparaten besteedden vorig jaar £. 830.000 aan dagblad- en televisie-reclame; de andere groep fabrikanten stelden hier £. 522.000 tegenover.

kaans kapitaal te vinden zijn. In het Westeuropese kader toont ons land, wat betreft de relatieve toeneming in de waarde der investeringen in de jaren 1955 tot 1958, een licht dalende tendens. Tabel 3 geeft hiervan een overzicht.

TABEL 3.

Land	Geaccumuleerde investeringen (× \$ mln.)		Procentuele verdeling		Index 1958 (1955 = 100)	Procentuele verdeling E.E.G.	
	1955	1958	1955	1958		1955	1958
België	134	163	4,5	3,7	122	11,5	9,3
Frankrijk	376	527	12,5	12,0	140	32,4	30,1
Duitsland	332	574	11,1	13,1	173	28,6	32,7
Italië	157	264	5,2	6,0	168	13,5	15,1
Nederland	162	225	5,4	5,1	139	14,0	12,8
E.E.G. ...	1.161	1.753	38,7	39,9	151	100	100
Engeland	1.426	2.058	47,4	47,0	144		
Dene- marken	39	52	1,3	1,2	133		
Noorwegen	43	65	1,4	1,5	151		
Zweden	96	119	3,2	2,7	124		
Zwitserland	41	60	1,4	1,4	146		
Spanje	58	68	1,9	1,6	117		
Overige landen	140	206	4,7	4,7	148		
West- Europa	3.004	4.381	100	100	146		

Bij het beschouwen van deze cijfers moet echter worden opgemerkt, dat de gekozen periode a.h.w. slechts een momentopname geeft. Weliswaar moet dit tijdperk belangrijk worden geacht in verband met het feit, dat de voorbereiding en het eerste jaar van het bestaan der E.E.G. erin valt, doch anderzijds zijn de verschillen, betrekkelijk gering, zodat een extra investering van enkele tientallen miljoenen dollars het beeld weer kan wijzigen. Bovendien geven de cijfers, zoals hiervoor, reeds werd betoogd, geen inzicht in de werkelijke omvang der investeringen in Amerikaanse dochtermaatschappijen en deelnemingen, doch slechts globaal de investeringsvoorkeur van de Amerikaanse kapitaalverstrekkers. Ten slotte zij opgemerkt, dat de cijfers niets zeggen over het belang van de Amerikaanse investeringen voor de economie der diverse landen, dus over het kwalitatieve aspect.

Uit de laatste twee kolommen van tabel 3 blijkt, dat het aandeel van Nederland in het totaal der Amerikaanse investeringen in de Euromarkt iets is afgenomen. Hetzelfde is het geval met België en Frankrijk. Gestegen daarentegen is het aandeel van Duitsland en Italië. Met betrekking tot Duitsland is dit wellicht te verklaren uit het inhalen van een zekere achterstand. Typisch is overigens, dat Duitsland, voor zover bekend, weinig moeite doet om Amerikaanse investeringen aan te trekken. Volgens recente berichten ⁶⁾ zou een groot deel van de Amerikaanse investeringen in Duitsland plaatsvinden in de wapenindustrie. Met betrekking tot Italië moet worden opgemerkt, dat dit land een zeer intensieve campagne voert om buitenlandse investeringen aan te trekken. Blijkbaar heeft deze politiek succes.

In sommige persorganen is wel eens de mening geuit, dat de Amerikaanse investeringen een te zware belasting voor onze economie zouden vormen. Men baseert zich dan op vergelijkingen van de Amerikaanse investeringen per hoofd van de bevolking en als percentage van het nationale produkt. Bij deze beschouwingen wordt echter vaak over het hoofd gezien, dat de bedoelde investeringen in de statistiek verschijnen als geaccumuleerde investerin-

⁶⁾ „La Métropole” van 8 februari 1960.

gen, zodat, wil men vergelijkingen voor een bepaald jaar maken, de cijfers van het voorafgaande jaar behoren te worden afgetrokken.

De eerste vergelijkingsbasis (Amerikaanse investeringen per hoofd van de bevolking) is vrij-zinloos, daar hierbij in het geheel geen rekening kan worden gehouden met de industriële structuur van het betreffende land. Met betrekking tot de totale en industriële investeringen van de E.E.G.-landen en het Amerikaanse aandeel daarin, alsmede het gedeelte, dat de Amerikaanse investeringen uitmaken van het bruto nationaal produkt, is dezerzijds een berekening voor de jaren 1957 en 1958 gemaakt, o.a. gebaseerd op statistische gegevens van de O.E.E.C. Teneinde de lezer niet te zeer met cijfers te vermoeien, volgt hieronder het resultaat van deze analyse.

TABEL 4.

Aandeel van de Amerikaanse investeringen in de totale investeringen en in het bruto nationaal produkt
(in pCt.)

Landen	Totale U.S. investeringen als pCt. van de totale invest.		U.S. industriële investeringen als pCt. van de totale industriële invest.		Totale U.S. investeringen als pCt. van het B.N.P.	
	1957	1958	1957	1958	1957	1958
Nederland	1,2	0,6	2,6	1,6	0,29	0,13
België-Luxemburg ..	0,3	0,4	0,5	0,4	0,05	0,06
Frankrijk	0,3	0,6	0,6	1,3	0,06	0,11
West-Duitsland	0,6	0,7	1,5	1,4	0,13	0,15
Italië	0,5	0,6	0,9	1,3	0,11	0,12
Totaal E.E.G. ..	0,5	0,6	1,1	1,3	0,11	0,12

Daar de Amerikaanse investeringen van jaar tot jaar wisselen (Nederland bijv. in 1957 \$ 27 mln., in 1958 \$ 12 mln.), kunnen de percentages nogal eens uiteenlopen, hetgeen bijv. duidelijk blijkt bij de cijfers voor ons land en bij die voor Frankrijk.

Uit tabel 4 is af te lezen, dat het in feite om zeer geringe grootheden gaat. In 1957 ging Nederland weliswaar aan de spits, maar de cijfers wijzen er toch niet op, dat het aandeel van Amerikaanse belangen in het Nederlandse investeringspatroon (en in dat van andere landen) te groot zou zijn en dat wij met deze Amerikaanse belangen het paard van Troje zouden binnenhalen.

De Japanse scheepsbouw

Sinds 1956 heeft Japan de leiding in de wereld wat betreft de te water gelaten tonnage. De werven worden evenwel in sterke mate door de Regering gesteund, hetgeen van Japanse zijde wordt gerechtvaardigd, door te verwijzen naar de grote bevolkingstoename, zo lezen wij in de Engelse editie van „Wirtschaftsdienst” van mei 1960. Aangezien de orderportefeuille van de 24 voornaamste werven nog slechts werkgelegenheid biedt tot het midden van 1961, heeft de Regering speciale maatregelen getroffen om het plaatsen van orders bij de Japanse werven te stimuleren. Zo worden buitenlandse reders in de gelegenheid gesteld 50 pCt. van de bouwsom na de oplevering van het schip in 7 jaar te betalen. De grootste afnemer in 1959 was Liberia, met 8 vrachtschepen en 14 tankschepen.

Van de toeneming der investeringen binnen het Euro-marktgebied in de periode 1955-1958 kwam 41 pCt. ten goede aan Duitsland, 25 pCt. aan Frankrijk, 18 pCt. aan Italië, 11 pCt. aan Nederland en 5 pCt. aan België. Uit de gegevens valt bovendien af te leiden, dat naast de E.E.G. de andere landen van West-Europa zeker niet hebben afgedaan ten aanzien van het aantrekken van Amerikaanse investeringen.

De in tabel 2 genoemde cijfers hebben niet alleen betrekking op de industrie, doch op alle sectoren van het economisch leven, dus inclusief handel, mijnbouw, verkeer, vervoer enz. Daarnaast geeft de Amerikaanse statistiek ook cijfers over de afzonderlijke bedrijfstakken. Uit deze cijfers blijkt de overheersende plaats, die de Amerikaanse investeringen in Nederland innemen in de petroleum-sector, nl. ca. 10 pCt. van de Amerikaanse investeringen in deze sector in West-Europa. De verwerkende industrie daarentegen blijft vrij sterk achter, vergeleken met de andere Westeuropese landen; hier is het aandeel van ons land in de totale Amerikaanse investeringen in deze groep van bedrijven in West-Europa slechts 2 pCt.

Het overwicht van de petroleumindustrie hier te lande in het totaal der Amerikaanse investeringen blijkt, eveneens duidelijk uit onderstaand overzicht voor het jaar 1958. Daarentegen is het aandeel van de verwerkende industrie in de totale investeringen procentueel het laagst (bedragen × \$ mln.).

TABEL 5.

	totale geacc. investeringen	waarvan petroleum-industrie	waarvan verwerkende industrie	petroleum-industrie als pCt. van het totaal	verwerkende industrie als pCt. van het totaal
Verenigd Koninkrijk	2.058	400	1.313	18,4	63,8
Frankrijk	527	179	270	34,0	51,2
West-Duitsland	574	164	315	28,6	54,9
Nederland	225	126	48	56,0	21,3
Italië	264	110	91	41,7	34,5
België	163	47	89	28,8	54,6
Overige landen	570	231	182	40,5	31,9
Totaal	4.381	1.257	2.308	28,7	52,7

Ten slottè zij nog medegedeeld, dat de Amerikaanse statistiek eveneens gegevens verstrekt over het rendement der investeringen. Dit cijfermateriaal is echter dusdanig vaag, terwijl iedere indicatie ter nadere analysering ontbreekt, dat vermelding van deze rendementen o.i. weinig zin heeft.

Conclusies.

In het totaal der Amerikaanse investeringen in het buitenland is de positie van ons land uiteraard onbetekenend. Vergeleken met de andere Westeuropese landen blijkt uit de gegevens, dat de belangstelling voor ons land in de onderzochte periode relatief iets is afgenomen, hoewel, zoals uit het vorenstaande reeds duidelijk naar voren is gekomen, aan het verloop van deze cijfers geen al te grote waarde moet worden gehecht. In het geheel der Amerikaanse investeringen hier te lande neemt de petroleum-sector een overheersende plaats in; de verwerkende industrie daarentegen blijft achter. De positie van ons land in het Westeuropese kader maakt dus een voortdurende kritische instelling nodig, ten opzichte van de factoren, die tezamen het industriële klimaat uitmaken.

¹s-Gravenhage.

Dr. F. W. BOTZEN.

Bij de snel voortschrijdende mechanisatie van landbouwwerkzaamheden spelen particuliere agrarische loonbedrijven en coöperatieve werktuigenverenigingen een belangrijke rol. Doordat echter in verschillende gebieden het aanbod van loonwerk de vraag overtreft, vertonen de enkele bekende gegevens over de bedrijfsuitkomsten van loonbedrijven een weinig rooskleurig beeld. De zwakke marktpositie van het particuliere loonbedrijf, de hoge investeringen met weinig zekerheid over de afzetmogelijkheden en de te bedingen prijzen, het ten dele op te korte termijn beschikbare vermogen en de behoefte aan meer bedrijfseconomisch inzicht bij de kleine bedrijven, vormen even zovele factoren, die de aandacht behoeven bij het streven naar voorziening in de behoefte aan specialisatie van landbouwwerkzaamheden.

Het loonbedrijf in de landbouw

Rond de eigenlijke landbouwbedrijven, waarin Nederlandse produkten van landbouw en veeteelt worden voortgebracht, bevindt zich een grote kring van bedrijven, die weliswaar geen landbouwprodukten voortbrengen, doch die nochtans zeer nauw met de landbouw verbonden zijn. Het zijn die bedrijven in handel en nijverheid, die grondstoffen voor of eindprodukten van landbouw en veeteelt verhandelen of verwerken of die gespecialiseerd zijn op het verrichten van bepaalde werkzaamheden ten behoeve van landbouwbedrijven. Ten dele betreft deze laatste groep bedrijven, die hun klantenkring in hoofdzaak onder de landbouwers hebben doch eventueel ook hun diensten aan andere dorpsbewoners ter beschikking stellen. Hieronder vallen bijv. dorpssmeden, dorpsstimmerlieden enz. doch ook landbouwboekhoudbureaus, boerenleenbanken enz. Deze vorm van specialisatie heeft reeds lang vóór 1940 zijn plaats gevonden en is meer te zien als een specialisatie van het ambacht, resp. het boekhoudbureau en de kredietinstelling dan een specialisatie van het landbouwbedrijf. Reeds vóór 1940 in beperkte omvang, doch na 1945 in snel tempo voortgaande, vindt een andere vorm van specialisatie plaats, waarbij specifieke landbouwwerkzaamheden worden afgestoten naar gespecialiseerde bedrijven, de zgn. agrarische loonbedrijven.

Deze ontwikkeling wordt bevorderd door de vermindering van het aanbod van landarbeiders, stijgende arbeidslonen in de landbouw en snelle vooruitgang van de mechanisatiemogelijkheden van landbouwwerkzaamheden. Al deze factoren hangen ook onderling ten nauwste samen. Bij deze tendentie naar mechanisatie spelen echter enkele typische aan het landbouwbedrijf in Nederland verbonden facetten een rol. In de eerste plaats de seizoensgebondenheid van de meeste landbouwwerkzaamheden, die door de mechanisatie niet opgeheven wordt. Vervolgens de zeer uiteenlopende aard van de landbouwwerkzaamheden, waardoor ook verschillende machines nodig zijn om deze werkzaamheden over te nemen. Beide punten samen hebben bovendien ten gevolge dat de machines vaak slechts gedurende een zeer korte periode van het jaar gebruikt kunnen

worden. Verder is nog van betekenis, dat vele landbouwwerkzaamheden op het land verricht moeten worden. De machines moeten daarom verplaatsbaar zijn, wat tot specifieke moeilijkheden en kosten bij de constructie leidt. Dat ook de Nederlandse akkerbouwbedrijven betrekkelijk klein zijn en bovendien nog verschillende gewassen telen, die alle hun eigen behandelingswijzen vragen, maakt dat de hoeveelheid werk voor een bepaalde machine op elk afzonderlijk landbouwbedrijf ook daardoor verder wordt beperkt. De ontwikkeling op deze wijze van de mechanisatie leidt er dan ook toe dat zelfstandige mechanisatie van vele werkzaamheden niet rendabel is voor één landbouwbedrijf, omdat de dure machines dan te weinig gebruikt zouden worden.

Om desondanks tot — uit arbeidsoogpunt noodzakelijke — mechanisatie te komen is men verschillende wegen ingeslagen:

- a) het door enkele landbouwbedrijven gezamenlijk aanschaffen en gebruiken van grote machines;
- b) het afstoten van werkzaamheden naar de genoemde agrarische loonbedrijven;
- c) het oprichten van coöperatieve werktuigenverenigingen, die werkzaamheden voor de leden uitvoeren;
- d) het rendabel maken van eigen machines door ook bij andere landbouwbedrijven werkzaamheden te verrichten (zgn. burenhulp).

De markt voor loonwerkzaamheden.

Gevolg van deze ontwikkeling is, dat de „markt” voor loonwerkzaamheden een drietal groepen van aanbieders heeft, nl. loonwerkers, coöperatieve verenigingen en „burenhulpers”. (De werkzaamheden met eigen machines blijven hier uiteraard buiten beschouwing). Deze aanbiedersgroepen treden echter in zeer verschillende positie in deze markt op. Met name is dit het geval in de zandgebieden van ons

land, waar zowel coöperatieve verenigingen als burenhulp meer voorkomen dan in de akkerbouwgebieden¹⁾.

De „burenhelper” is de boer, die een voor zijn bedrijf te grote of niet rendabele machine ook gebruikt om bij andere bedrijven soortgelijke werkzaamheden te verrichten. In tegenstelling tot de eigenlijke, op basis van wederkerigheid verstrekte, gratis burenhulp geschiedt deze „burenhulp” tegen betaling. Vaak echter gebeurt zij niet tegen tarieven die op integrale kostenberekening berusten, doch onder het motto: „alle opbrengst bij derden boven de variabele kosten verlaagt de kosten voor het eigen landbouwbedrijf”. Deze burenhulp kan in verschillende omvang plaatsvinden, variërend van enkele honderden guldens bruto-ontvangsten tot een omzet van enkele duizenden guldens. Naarmate de aldus verleende burenhulp op een landbouwbedrijf in omvang toeneemt ziet men de overgang naar andere bedrijfsvormen: of het loonwerk wordt hoofdbedrijf en het landbouwbedrijf komt op de achtergrond of het loonwerk wordt afgesplitst van het landbouwbedrijf. Met name als op het kleine landbouwbedrijf een zoon aanwezig was die eigenlijk geen emplooi daarin kon vinden is dit een gewilde oplossing voor het „kleine boerenprobleem”.

De coöperatieve werktuigenvereniging is opgericht door een aantal landbouwers, die het machinaal uitvoeren van bepaalde werkzaamheden op hun eigen bedrijven zeker willen stellen. Hoewel ook voor niet-deelnemers gewerkt kan worden, hebben de deelnemers voorrang en wordt bij hen tegen andere tarieven gewerkt. De deelnemers betalen nl. vaak een vaste bijdrage op basis van de bedrijfs-grootte met daarnaast een betrekkelijk laag tarief per werkzaamheid. Vele coöperatieve werktuigenverenigingen zijn in de eerste jaren na de oorlog ten dele gefinancierd door middel van tienjarige renteloze voorschotten van het Rijk, die — onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden — na afloop van de krediettermijn als subsidie worden gegeven. De coöperatie heeft de zekerheid van een belangrijke hoeveelheid loonwerk van de leden. Veelal echter zijn er geen bepalingen in de acte van oprichting, die de leden beletten bepaalde machines zelf aan te schaffen, ook indien de coöperatie reeds over een dergelijke machine beschikt en de gebruiksmogelijkheid van de coöperatieve machines dus door hun aankoop vermindert²⁾. De kosten van de loonwerkzaamheden bij de coöperaties kunnen door enkele factoren lager liggen dan bij de particuliere loonwerkers. In de eerste plaats kan door de binding van de afnemers de omvang der werkzaamheden per machine in een seizoen groter zijn, daar de deelnemers eerder dan bij de loonwerker hun beurt willen afwachten en bereid zijn er rekening mede te houden dat één machine ook op andere bedrijven moet werken. Hoewel voorts de rijksvoorschotten ingevolge de gestelde bepalingen niet in mindering van de aanschaffingskosten van de machines gebracht mogen worden, wordt daardoor toch de exploitatie vergemakkelijkt: rente noch aflossing behoefde te worden betaald,

¹⁾ Ook ten aanzien van andere punten zijn er aanmerkelijke verschillen tussen het loonbedrijf in de zandgebieden en de akkerbouwgebieden: de aard der in loonwerk verrichte werkzaamheden is in de laatste gevarieerder en de omvang van landbouwbedrijven en loonbedrijven is in de akkerbouwgebieden groter dan in de zandgebieden.

²⁾ Het op 9 februari jl. aan de Centrale Boerenleenbanken en de Centrale Landbouworganisaties door de Commissie-Vrijheid Stuart aangeboden rapport „Landbouwcrediet” heeft dan ook terecht aan de coöperatieve verenigingen aanbevolen sluitende bepalingen t.a.v. gebruiksplicht op te stellen.

terwijl een verkeerde kostenberekening eerst op veel langer termijn tot moeilijkheden leidt dan bij de particuliere loonwerker. De financieringsmogelijkheden in het algemeen zijn eveneens gemakkelijker door de aansprakelijkheid der leden en de aanwezigheid van het ledenkapitaal.

De agrarische loonbedrijven ten slotte zijn de particuliere loonwerkers, die als derde groep aanbieders optreden voor het loonwerk in de landbouw. Het zijn zelfstandige ondernemers, die hun bedrijf uitoefenen in een bepaald rayon. Er bestaan geen vestigingseisen voor de loonwerker, zodat ieder zich als zodanig kan vestigen, die over de nodige landbouwmachines beschikt³⁾. In het algemeen bestaat geen vaste band tussen loonwerker en boer; de loonwerker die een machine aanschafft heeft daardoor ook geen zekerheid van werk voor de machine. Er bestaan wel tariefafspraken tussen de loonwerkers in een gebied, doch deze missen sanctiemogelijkheden. Behalve een hier en daar vrij scherpe concurrentie tussen de loonwerkers onderling (bij tariefafspraken bijv. door middel van de invoering van modernere machines, door concurrentie met bijkomende kosten, door lagere tarieven te berekenen bij grote opdrachten) treedt in grote delen van het land concurrentie met de burenhulp en de coöperatieve vereniging op. De burenhulp tegen te lage tarieven en de coöperatieve vereniging door klantenbinding en goedkope financiering staan daarbij in een gunstiger positie dan het particuliere agrarische loonbedrijf. Bij de in verschillende gebieden aanwezige overcapaciteit aan machines bij de dienstenverlenende bedrijven is de positie van de loonwerker in vele opzichten weinig aantrekkelijk. Weliswaar moeten op langere termijn bij uitbreiding van de burenhulp ook de volledige kosten in rekening gebracht worden en zal ook de coöperatieve vereniging geen gunstige invloed meer hebben van de voorschotregeling, doch op korte termijn is de loonwerker in deze gebieden de zwakste partij. Enerzijds betekenen de eisen van goede en snelle bediening, die aan de loonwerker waarschijnlijk meer gesteld worden dan aan de andere aanbieders van loonwerk, voor hem het met grote investeringen op peil houden van zijn machinepark. Anderzijds heeft hij geen redelijke zekerheid dat voor zijn machines voldoende emplooi is te vinden om rendabele exploitatie mogelijk te maken, daar de aanbodprijzen van de andere aanbieders mede zijn tarieven en het aandeel der werkzaamheden dat aan hem wordt toevertrouwd, bepalen. Zijn afnemers zullen immers weinig geneigd zijn de kosten van de bestaande overcapaciteit bij de loonwerkers via de tarieven voor hun rekening te nemen. De combinatie van grote vaste kosten en onzekere afzet brengt daarom deze bedrijven in een zeer ongunstige marktpositie.

De omvang van de loonwerkzaamheden in de landbouw.

Uiteraard is het bovenstaande slechts een algemene schets van de markt van loonwerkzaamheden: bij deze regionaal werkende bedrijven loopt de feitelijke toestand van gebied tot gebied sterk uiteen. Voorts zijn in het bovenstaande slechts kwalitatieve beschouwingen gegeven, omdat exacte gegevens over de omvang van loonbedrijven en coöperatieve verenigingen niet bekend zijn, evenmin als gegevens omtrent de kwantitatieve betekenis van de beschreven verschijnselen. De hier en daar verkregen ge-

³⁾ Van de zijde van de loonwerkers wordt wel ernstige aandrang uitgeoefend om voor het loonbedrijf een vestigingsregeling ingesteld te krijgen. Begin februari 1960 is door de Staatssecretaris van Economische Zaken hierover advies gevraagd aan de S.-E.R.

gegevens betreffende aantallen loonbedrijven zijn allerm minst vergelijkbaar en lopen sterk uiteen. Weliswaar is een groot aantal loonbedrijven aangesloten bij de B.O.V.A.L. (Bond van Agrarische Loonbedrijven) en is er ook voor de coöperatieve verenigingen een tweetal federaties, doch volledige inventarisatiegegevens van bedrijven en verenigingen zijn niet aanwezig. Een globale schatting van het aantal agrarische loonbedrijven komt op ca. 2.000 bedrijven, waarnaast het aantal werktuigencoöperaties kan worden benaderd met een getal van ca. 500.

Tussen de loonbedrijven onderling en ook tussen de coöperatieve werktuigenverenigingen bestaan grote verschillen in omvang van machinepark en aard van de beschikbare machines en daarmee uiteraard van de werkzaamheden die zij kunnen verrichten. Het merendeel der loonbedrijven is gezinsbedrijf of kleinbedrijf met enkele betaalde werknemers. Veelal heeft men naast het loonbedrijf een of ander nevenbedrijf (landbouw, machinehandel en -reparatie, garage enz.). Verschillende loonwerkers zijn op bepaalde werkzaamheden gespecialiseerd, anderen beschikken over een veelzijdig machinepark. Een indruk hiervan geven enkele gegevens betreffende het loonbedrijf in de Wieringermeer ⁴⁾ in 1957: in dit gebied werken 22 loonwerkers, terwijl ook door loonwerkers buiten de polder nog enige werkzaamheden in de Wieringermeer verricht worden. Van de 22 loonwerkers in de Wieringermeer zijn er drie die alleen sproeiwerkzaamheden verrichten, twee bij wie de boeren zowel voor sproeien als voor bietenrooien terecht kunnen en één die alleen het plukken en repelen van vlas kan verzorgen. De overige 16 bedrijven hebben alle een uitvoeriger programma van werkzaamheden; de helft daarvan heeft zelfs een assortiment van 10 of meer verschillende, doch in betekenis sterk uiteenlopende, werkzaamheden, waarvoor zij door de boer kunnen worden ingeschakeld. Het gevolg is, dat de boer voor maaidorsen bij 11 van de 16 bedrijven terecht kan, voor pick-up persen zelfs bij 14 bedrijven, voor zover deze loonwerkers althans in het gehele gebied werken. Daartegenover is er in de Wieringermeer maar één loonwerker, die ook aardappelrooien, bietendunnen of kunstmeststrooien in loondienst verricht.

De economische toestand van de loonbedrijven.

Teneinde beter geïnformeerd te raken aangaande de economische toestand in de sector landbouwambachten heeft het Landbouwschap aan het Landbouw-Economisch Instituut verzocht een onderzoek naar de kostenstructuur in de particuliere loonbedrijven en de coöperatieve werktuigenverenigingen in te stellen. Als eerste onderdeel van de uitvoering van deze opdracht is een proefonderzoek ingesteld in de fiscale boekhoudingen van een beperkt aantal particuliere loonbedrijven over de jaren 1952 t/m 1956, waarover onlangs een rapport is verschenen ⁵⁾.

Hoewel dit proefonderzoek nog op te weinig waarnemingen betrekking had om een representatief beeld te verkrijgen, blijkt uit de verkregen ervaringen wel, dat de bedrijfsuitkomsten van deze bedrijven een weinig rooskleurig beeld te zien geven. De bedrijven in het oosten van ons land kwamen daarbij nog slechter uit dan de in zuidwestelijk Nederland bezochte loonwerkers, die ook reeds weinig

⁴⁾ Samengevat uit het 18e jaarverslag van de „Vereniging voor Bedrijfsvoorlichting in de Wieringermeer”.

⁵⁾ L.-E.I.-rapport no. 342: „Uitkomsten van loonbedrijven. Proefonderzoek 1952-1956”.

meer verdienen dan hun eigen personeel. Desondanks werd de betekenis van deze bedrijven in deze periode steeds groter: het machinepark werd in deze vier jaar aanmerkelijk uitgebreid, terwijl voorts vervanging van verschillende machines plaatsvond door nieuwere modellen met grotere capaciteit. Tezamen met de algemene prijsstijging van werktuigen en machines veroorzaakte deze uitbreiding een stijging van de nieuwwaarde van het machinepark met ruim 80 pCt.

De uitbreiding stelde zware eisen aan de financiering van de bedrijven en leidde tot een vermindering van het aandeel van het eigen vermogen in deze financiering. Dit heeft weliswaar op de bezochte bedrijven nog niet tot een ongezonde verhouding tussen eigen en vreemd vermogen geleid, doch wel bleek de financieringsvorm niet altijd dusdanig gekozen, dat hij aangepast is aan de aflossingsmogelijkheden van het bedrijf. Daarmede houdt waarschijnlijk verband, dat op de onderzochte bedrijven met name in het oosten van het land zo sober werd geleefd, dat per bedrijf per jaar ca. f. 2.000 minder voor privé werd uitgegeven dan in de berekeningen werd opgenomen als arbeidsbeloning voor de loonwerker en als rente voor het eigen vermogen. Mede door deze „gedwongen besparing” nam het eigen vermogen in het bedrijf in absolute zin toe, hoewel de relatieve betekenis afnam. De verzamelde balanscijfers wijzen op achteruitgang van de liquiditeitspositie in deze periode, wat eveneens met de financiering op te korte termijn zal samenhangen.

Bij het verzamelen van gegevens werd van alle bezochte bedrijven en hun boekhouders de volledige medewerking verkregen. Desondanks bleek het op een derde van de onderzochte bedrijven niet mogelijk voldoende gedetailleerde cijfers over de gehele periode te verkrijgen. Zowel hieruit, als uit de reeds genoemde financieringsmoeilijkheden blijkt de behoefte aan vergroting van het bedrijfs-economisch inzicht van deze ondernemersgroep. Het rapport constateert dan ook, dat voortzetting en uitbreiding van economisch onderzoek en voorlichting voor deze bedrijfstak nodig zijn, waarbij zowel over de structuur van de bedrijfstak als over de bedrijfseconomische aspecten meer gegevens bekend moeten worden.

's-Gravenhage.

Drs. J. A. KUPERUS.

BOEKBESPREKING

Prof. Dr. F. L. van Muiswinkel: De handelonderneming. Organisatie en techniek van de handel in theorie en praktijk. N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers-Maatschappij, Amsterdam 1959, 258 blz., f. 12,50 geb.

Dit boek van Prof. Van Muiswinkel, dat kan worden beschouwd als het tweede deel van zijn *Organisatie en techniek van de handel*, waarvan het eerste deel in 1957 is verschenen onder de titel *Handel, Markt en Beurs*, bestaat uit drie delen: deel A *Bedrijfsvorm en Bedrijfsbeheer*, deel B *Externe Organisatie* en deel C *Differentiatie*. Bovendien bevat het boek als bijlage een aantal Informatiebronnen voor de Handel.

Terwijl in *Handel, Markt en Beurs* — zoals de schrijver in het voorwoord opmerkt — een theoretisch-economische behandeling is gegeven van de structuur en de functies van de handel en van de concrete markt vormen, wordt in *De handelonderneming* voornamelijk aandacht besteed aan

de bedrijfseconomische problematiek van het zelfstandige handelsbedrijf.

In deel A (bedrijfsvorm en bedrijfsbeheer) behandelt de auteur achtereenvolgens groothandelsbedrijven, detailhandelsbedrijven, het kostenprobleem in de handel, bedrijfsvergelijkende statistieken en de financiering van de handelonderneming. In deel B (externe organisatie) worden achtereenvolgens de vestigingsplaats van het handelsbedrijf, de bezetting van het distributie-apparaat en de mededingingsregelingen behandeld. In deel C (differentiatie) ten slotte worden het veembedrijf, vervoerbedrijf, handel en verzekering aan een uitgebreid onderzoek onderworpen.

Gaarne stellen wij voorop dat ook in dit werk de auteur erin is geslaagd een gedegen studie te leveren, die gekenmerkt is door de scherpte van inzicht van de schrijver. De studerende voor de comptabele examens (met name voor de examens S.P.D. en M.O. akten Boekhouden en Handelswetenschappen) mogen de hooggeleerde schrijver voor dit werk — evenals voor deel I — dankbaar zijn. Want voor de studie voor deze examens vormt ook dit boek een nagenoeg onmisbaar hulpmiddel.

Zeer interessant en ook voor deskundigen de moeite waard zijn de historische beschouwingen in het eerste hoofdstuk. Met genoegen leest men bijv. de noten 2 op blz. 7 en blz. 10. Met een omvangrijk aantal statistieken — die vrijwel up to date zijn — tracht de schrijver zijn beoogte te verduidelijken. Nagenoeg elke uitspraak, deze moeilijke materie betreffende, wordt onmiddellijk door de auteur verduidelijkt en nader uitgewerkt. De studerende wordt aldus een uitstekend inzicht in de stof gegeven.

De beschouwingen van Van Muiswinkel over het kostenprobleem trekken wel in bijzondere mate de aandacht. Zij zijn helder, goed gedocumenteerd en kernachtig. Niettemin veroorloven wij ons juist over dit gedeelte onze kritiek te vermelden. De auteur vraagt zich af, of een verantwoorde calculatie in de handel mogelijk is. Deze vraagstelling achten wij — theoretisch — niet juist. Het calculatieprobleem is naar onze mening een probleem dat of wel of niet theoretisch oplosbaar is. Het is theoretisch niet oplosbaar indien wij te doen hebben met gemeenschappelijke kosten. In alle andere gevallen is het calculatieprobleem theoretisch wel oplosbaar. Een geheel ander probleem is, of in de handel een methode van calculatie kan worden ontwikkeld die de theoretisch juiste zoveel mogelijk benadert. Maar dit probleem beperkt zich niet tot de handel. Men kan zelfs zeggen dat de kostprijsberekening — die theoretisch mogelijk is — niettemin praktisch slechts een benadering is van deze theoretisch juiste kostprijs¹⁾. Deze tweërlei probleemstelling — het theoretisch oplosbare en het praktisch mogelijke — wordt n.o.m. door Van Muiswinkel niet voldoende scherp onderscheiden. Wij kunnen ons niet aan de indruk onttrekken dat de schrijver hier beide problemen met elkander vermengt.

Het aanhouden van een assortiment brengt uiteraard kosten met zich. De schrijver beschouwt deze kosten als een *mengvorm* tussen samengevoegde en gemeenschappelijke kosten. Hij spreekt hier van een mengvorm van samengevoegde en gemeenschappelijke produktie (blz. 77). Deze uitspraak achten wij niet juist. In theoretische zin is hier wel degelijk sprake van samengevoegde kosten. En mitsdien

¹⁾ Vgl. A. I. Diepenhorst: „Het element der onzekerheid in de bedrijfseconomische problematiek”, Amsterdam 1951, blz. 112 e.v.

is hier de calculatie theoretisch mogelijk. Wanneer Prof. Van Muiswinkel de in de praktijk gangbare methoden van kostprijsberekening in de handel toetst aan de door hem verdedigde methode (blz. 78/79) komt hij tot de algemene conclusie dat geen theoretisch juiste oplossing mogelijk is. Hij beroept zich daarbij op J. E. Andriessen: „De ontwikkeling der prijstheorie”, blz. 234, waar laatstgenoemde schrijft, „dat ofschoon de ondernemer niet bekend is met het instrument van de marginale analyse, zijn methode van prijsvaststelling niettemin steunt op dezelfde pijlers, nl. marginale kosten en afzetelasticiteit. Derhalve — aldus Andriessen — kunnen wij concluderen, dat de ondernemer door met zijn bruto-winstmarge te manipuleren die marginale aanpassingen kan bewerkstelligen, welke hij in het licht van de actuele situatie . . . wenselijk acht”.

De argumentatie waarop Van Muiswinkel zich beroept achten wij niet juist omdat de problemen van calculatie en prijsvaststelling niet principieel gescheiden worden. Dit voelt Van Muiswinkel wel aan wanneer hij schrijft (blz. 80): „Het feit, dat men daarnaast in de praktijk rekening houdt met de marge, die het artikel kan dragen, zonder de consument af te schrikken, moet *weliswaar* als een vermenging van calculatie en prijspolitiek worden beschouwd . . .” (cursivering van schrijver dezes — de J.). Ook hier wreekt zich weer het n.o.m. onjuiste uitgangspunt van gemeenschappelijke produktie.

Bij de behandeling van het probleem van de vestigingsplaats, met name van de beschouwingen van W. A. Lewis: „Competition in retail trade”, artikel in *Economica*, november 1945, schrijft Van Muiswinkel (blz. 138): „Wij menen dan ook te mogen constateren, dat de onjuistheid der veronderstellingen tot een foutieve uitkomst van Lewis' theoretische beschouwingen heeft geleid”. Wij kunnen ons bij het lezen van deze en andere zinnen in dit verband niet onttrekken aan de indruk dat Van Muiswinkel de beschouwingen van Lewis dienaangaande van nul en generlei waarde acht. Het is de vraag, of Van Muiswinkel zich hier niet te kras uitdrukt. Het is inderdaad juist dat in de gemiddelde totale kostencurve na het bereiken van een bepaalde omzet, een stijging optreedt (blz. 139). Ook de kritiek van de schrijver op andere veronderstellingen van Lewis is in beginsel juist. Als zodanig is de analyse van Van Muiswinkel zeer verhelderend. Niettemin kan aan de beschouwingen van Lewis (en ook aan die van Henry Smith) niet alle waarde worden ontzegd. Als analyse hebben de beschouwingen van de genoemde auteurs alle hun grote verdienste. Schrijft niet K. E. Boulding in zijn „*Economic Analyses*” (third edition) op blz. 12: „Just as it is possible to have non-Euclidian geometries in mathematics — that is, geometries whose fundamental axioms do not correspond to the facts of our ordinary experience — so there can be non-Euclidian systems of economic relationships in economics, whose fundamental axioms do not correspond to the facts of our experience”?

Ondanks onze kritiek — die niet de conclusie, maar veeleer de methode van analyse raakt — willen wij gaarne aan het slot van deze recensie nog eens wijzen op de grote verdienste van Van Muiswinkel, aangezien hij op zo'n heldere wijze deze materie heeft behandeld.

Indien het de bedoeling van de schrijver is een volledig leerboek over organisatie en techniek van de handel te schrijven, dan zal een behandeling van een aantal monetaire vraagstukken niet kunnen worden gemist. Laten wij hopen dat de auteur nog een derde deel in petto heeft!

Dan maar onbeschermd doctorandus!

De heer J. L. Wage, *ec.drs.* te Utrecht schrijft ons:

Wordt het geen tijd dat we de gewichtigdoenerij over de voorgenomen titulatuurverandering van ons, economische doctorandi, om wie het blijkbaar in de eerste plaats te doen is, naar de kolderzolder verwijzen in plaats van er onze toch al zo doodernstige volksvertegenwoordigers mee lastig te vallen? De departementale oplossing voor het zelfgebakken schijnprobleempje van de zgn. „onvolwaardige titel” van de doctorandus is dus, dat we straks als beschermde Magisters (cornpleet met puntmuts, dito baard, en toverstaf) door het economisch leven schrijden. Alsof er al niet genoeg mensen verontrust onze kant uitkijken!

Ten onrechte heeft men dit potsierlijke voorstel zo serieus genomen, dat er al tegenvoorstellen zijn, iets minder mal doch even overbodig, om *Ec.* voor onze naam te zetten, gelijk de inkopers van ziekenhuizen en kloosters. Dit opent zeer aantrekkelijke perspectieven voor de abituariënten van andere faculteiten: biologen gaan zich kortweg *Bi.* noemen, en psychologen die nu eindelijk hun kans schoon zien, kondigen zich met een ondeugend *Ps.* aan! Universitaire chemici en physici daarentegen worden in academisch opzicht volkomen ontluisterd omdat elke gewone man ze zal aanzien voor een Charles of een Philip, wat trouwens bijna even benijdenswaardig is!

Als we serieus zouden willen ingaan op de heilloze voor-nemens der veranderzuchtigen: wat kan men toch eigenlijk voor bezwaren hebben tegen de aanduiding *doctorandus*? Zijn er wat taalkundig-historische bastaardinvloeden in de titel? Geen zinnig mens die daarover vallen zal. De befaamde onvolwaardigheid van de titel? Onvolwaardigheid in welk opzicht? Is het een schande, te laten blijken dat men zou kunnen doctoreren als men er de tijd, de vlijt, de creativiteit en, niet te vergeten, het geld voor over had?

Andere in onze taal genaturaliseerde aanduidingen zijn nóg wel maller! Waarom steken we de magistertitel bijv. niet op de hoed van onze *dominees*, waar toch volgens het woordenboek een der betekenissen van de titel die van voorganger is? Of heeft men gedacht aan de eveneens aan het woordenboek ontleende vertaling van leraar of leermeester, en hoopt men het lerarentekort met deze kunstgreep te bestrijden? Misschien moeten we nog dieper graven en wil men de *magister* als „meerdere” aanduiden tegenover de *minister* die immers (sorry, excellentie!) een „mindere” is?

We moeten ons maar niet in de war laten brengen door de departementale en andere titelcoiffeurs. Iedereen die voldoende met hen te maken heeft, weet wat de mensen bedoelen die zich in hun beroepsmatige of wetenschappelijke contacten met de aanduiding *ec.drs.* sieren. In dit soort contacten vervult ze een nuttige rol, ingeburgerd als ze is zonder overheidsbescherming.

Laat ons daarom — als economische doctorandi onder elkaar — afspreken dat we onszelf om het even wat de Minister en de volksvertegenwoordigers ook klaarstoven, tóch *ec.drs.* blijven noemen, onbeschermd en wel, doch zeker niet weerloos. Dan weet tenminste iedereen wat hij aan ons heeft voor zover men dat bij *doctorandici* (jazeker, zo hebben we ze óók al horen noemen!) tenminste ooit kan weten.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De weekstaat van De Nederlandsche Bank opgemaakt per 30 mei na kassluiting, bracht aan het licht, dat de kassen der banken met f. 151 mln. tot f. 441 mln. waren gedaald. De 31ste mei was nog een dag van geldonttrekking en 1 juni heeft de storting op de staatslening van ca. f. 300 mln. plaatsgevonden. Hiertegenover stond slechts een aflossing door het Rijk van schatkistpapier van omstreeks f. 100 mln. Dat krapte de markt in de afgelopen week heeft gekenmerkt, hoeft geen betoog. Het minimum tarief voor daggeld steeg dan ook van 1½ pCt. tot 1¾ pCt. Voor de totstandgekomen transacties op de daggeldmarkt werd echter een tot ongeveer 1 pCt. hogere rente betaald. Waarschijnlijk is De Nederlandsche Bank opgetreden in haar functie van lender of last resort en hebben enkele banken een bedrag aan buitenlandse uitzettingen gerepatriëerd. In de verslagweek kwam er een beetje lucht door terugstromend bankpapier.

In het buitenland ontwikkelt zich een tegengestelde beweging. West-Duitsland heeft met ingang van 3 juni het disconto van 4 pCt. op 5 pCt. verhoogd. Enkele Federal Reserve Banks in de Verenigde Staten hebben op dezelfde dag een verlaging van het disconto van 4 tot 3½ pCt. toegepast. De geringere mogelijkheden voor uitzetting in New York, die uit de verlaging spreekt, wordt niet opgevangen door grotere mogelijkheden in West-Duitsland, omdat daar belegging van marktgoeden op korte termijn aan beperkingen onderhevig zijn.

Kapitaalmarkt.

In een van de voorgaande vermogensmarktchronieken klaagden wij erover dat over belangrijke onderdelen van de markt sporadisch of in het geheel geen cijfers beschikbaar komen. Het Ministerie van Financiën heeft thans een van de lacunes opgevuld door per kwartaal tot publikatie van de internationale betalingsbalans over te gaan. Wij kunnen uit de cijfers leren dat de transacties in binnenlandse effecten d.w.z. de verkoop van Nederlandse effecten naar het buitenland in de eerste drie maanden van 1960 f. 207 mln. heeft bedragen tegen f. 342 mln. in dezelfde periode van het vorig jaar. Niet gepubliceerd is welk deel hiervan voor rekening van het beursverkeer komt. Transacties buitenlandse effecten waren in het derde trimester van 1960 minder belangrijk. Nederland importeerde voor f. 54 mln., in het overeenkomstige tijdvak van 1959 f. 117 mln. Dat de koersbeweging ter beurze in de afgelopen week eveneens grotendeels is bepaald door buitenlandse aankopen, in het bijzonder van de zijde van de Verenigde Staten en Duitsland, lijdt geen twijfel. De verkoopdrang na het mislukken van de topconferentie is wel heel kortstondig geweest. Misschien moeten wij de politieke factor in de opstelling van onze modellen, aannemende dat dit gebeurt, geheel schrappen. Aandelen Philips en later Unilever stonden opnieuw in het middelpunt.

Indexcijfers aandelen.	1953 = 100		
	4 jan. 1960	27 mei 1960	3 juni 1960
Algemeen	372	377	392
Intern. concerns	547	567	592
Industrie	268	270	282
Scheepvaart	187	160	162
Banken	190	188	191
Cultures	154	137	139

Bron: A.N.P.—C.B.S.

Aandelenkoersen.	4 jan. 1960	27 mei 1960	3 juni 1960
Kon. Petroleum	f. 179,20	f. 142,60	f. 140,70
Unilever	809	853	925
Philips	835½	1.036½	1.124
A.K.U.	514	474	481
Kon. Ned. Hoogovens	900	684	676
Van Gelder Zn.	270	267½	274
H.A.L.	186½	138¼	133
Amsterd. Bank	340	339¼	340
Ver. H.V.A. Mij-en	166	156½	155½

New York.		8 jan. 1960	27 mei 1960	3 juni 1960
Koersgemiddelde aandelen				
Dow Jones Industrials		679	625	629
Effectieve rendementen obligaties.				
	gem. looptijd			
3 pCt. Invest. Cert. ...	4 j.	3,73	3,78	3,81
4¼ pCt. Ned. 1959	12½ j.	4,48	4,54	4,53
3¼ pCt. Ned. 1955 I ...	17½ j.	4,31	4,33	4,34

Bron: Amsterdamsche Bank, Wekelijkse Rendements- en Koersvergelijking. C. D. JONGMAN.

STATISTIEKEN

HOOFDPOSTEN VAN DE GECOMBINEERDE BALANSEN VAN DE 33 REPRESENTATIEVE, RESP. 4 GROTE NEDERLANDSE HANDELSBANKEN ¹⁾ *)
(in miljoenen gulden)

	33 banken ²⁾		4 banken		29 banken	
	febr. 1960	mrt 1960	febr. 1960	mrt 1960	febr. 1960	mrt 1960
Kas, Ned. Bank, kas-siers, giro-inst.; uitgezette daggeldleningen	667,5	604,7	392,8	350,0	274,7	254,7
Nederlands schatkistpapier	1.277,1	1.383,2	1.800,1	1.886,4	587,6	607,4
Nederlandse schatkistcertificaten	1.110,6	1.110,6				
Ander overheidspapier (incl. buitenlands schatkistpapier)	437,3	378,2	246,1	229,9	191,2	148,3
Bankiers (nostro) ³⁾	1.123,6	1.236,3	823,6	939,2	300,0	297,1
Debiteuren, Overheid ⁴⁾	301,9	319,9	246,7	254,7	55,2	65,2
Debiteuren, overige ⁴⁾	3.928,5	4.099,8	2.516,1	2.619,9	1.412,4	1.479,9
Deposito's en spaargelden ⁵⁾	3.228,0	3.327,2	2.052,9	2.158,1	1.175,1	1.169,1
Creditsaldi van banken ⁶⁾	445,5	493,4	300,1	346,1	145,4	147,3
Creditsaldi van cliënten ⁶⁾	4.436,2	4.572,8	3.115,9	3.223,4	1.320,3	1.349,4
Opgenomen gelden ⁷⁾	129,4	99,0	7,1	2,0	122,3	97,0
Balanstotaal	10.155,2	10.477,3	6.608,8	6.899,0	3.546,4	3.578,3

¹⁾ Bron: De Nederlandsche Bank N.V.
²⁾ Amsterdamsche Bank; Nederlandsche Handel Mij. (Ned. bedrijf); Rotterdamse Bank en Twentsche Bank.
³⁾ Voor de 33 handelsbanken is een meer gespecificeerde opgave verschenen in de Ned. Staatscourant en zal worden opgenomen in de Maandstatistiek van het financieewezen.
⁴⁾ Nostro-saldi bij banken in binnen- en buitenland.
⁵⁾ Kredietverlening aan Nederlandse provincies, gemeenten en waterschappen.
⁶⁾ Wissels, voorschotten tegen effecten en schatkistpapier; kredietverlening onder garantie van Nederlandse overheidslichamen; voorschotten aan kredietinstellingen; kredietverlening aan ondernemingen waarin is deelgenomen; kredietverlening aan anderen.
⁷⁾ Deposito's voor één maand of langer, spaargelden of gelieerde spaarbank.
⁸⁾ Creditsaldi van banken, loro en overige creditsaldi van banken.
⁹⁾ Creditsaldi van cliënten in gulden; creditsaldi in valuta.
¹⁰⁾ Opgenomen daggeldleningen; andere opgenomen gelden.

PRIJSINDEXCIJFERS VAN HET LEVENSONDERHOUD VAN GEZINNEN VAN HAND- EN HOOFDARBEIDERS ¹⁾ *) 1951 = 100

Aard der gezinsuitgaven	Wegingsfactor (% van totale gezinsuitgaven in 1951)	1959					
		dec.	jan.	febr.	mrt	april	
I. Voeding, w.o.	361,4	122	126	128	126	125	125
brood, gebak en grutterswaren	72,4	120	120	122	122	122	122
aardappelen, groenten en fruit	55,5	140	163	169	158	159	149
suiker, koloniale waren en dranken	64,7	114	114	114	114	114	114
vlees, vleeswaren en vis	62,1	118	118	117	115	114	113
oliën en vetten	40,7	79	79	79	78	78	78
zuivelproducten (excl. roomboter)	66,0	148	150	155	153	152	157
II Roken	26,4	111	111	111	111	111	111
III Woning, w.o.	209,4	131	132	132	132	132	132 ⁴⁾
huur, water, onderhoud woning	79,1	155	156	156	156	156	156 ⁴⁾
woninginrichting en huisraad	72,6	101	102	100	101	101	101
verwarming en verlichting	57,7	138	139	139	139	139	139
IV Kleding en schoeisel, w.o.	129,7	86	89	87	89	87	87
kleding	102,2	84	86	84	86	84	84
schoeisel	27,5	96	99	99	99	99	98
V Hygiënische en medische zorg excl. verpl. ziekenfonds, w.o.	48,7	127	127	129	130	131	131
reiniging	20,1	106	106	106	107	107	107
persoonlijke en gezondheidszorg excl. verpl. ziekenfonds	28,6	142	142	146	147	147	148
VI Ontwikkeling en ontspanning, w.o.	91,3	118	118	118	118	118	118
ontwikkeling, ontspanningsverenig.	57,4	115	115	115	115	115	115
verkeer	33,9	122	123	123	124	124	124
VII Vrijwillige verzekeringen en maatschappelijke verplichtingen	62,7	115	117	117	117	117	117
Totaal excl. verpl. sociale verzekeringen en loonbelasting	929,6	118	121	121	120	120	120
Verplichte sociale verzekeringen	40,8	246	252	256	254	252	248
Totaal excl. loonbelasting	970,4	124	126	127	126	126	125
Loonbelasting	29,6	104	113	115	113	112	111
Totaal	1000,0	123	126	126	126	125	125 ⁴⁾
Totaal excl. A.O.W. Nederland		118	121	121	121	121	120 ⁴⁾
Totaal Amsterdam		125	128	128	128	126	126 ⁴⁾
Totaal Rotterdam		124	127	128	128	127	126 ⁴⁾
Totaal 's-Gravenhage		125	128	128	128	127	127 ⁴⁾

¹⁾ Bron: Statistisch Bulletin van het C.B.S.
²⁾ De indexcijfers geven het prijsverloop weer van het voor levensonderhoud dienende pakket goederen en diensten zoals dat in 1951 werd aangeschaft door gezinnen van hand- en hoofdarbeiders met een bruto-inkomen in dat jaar van f. 3.000 - f. 5.000 en bestaande uit 4 personen. Voor de voedingsmiddelen geven de indexcijfers van juni 1959 af het prijsverloop weer in 34 gemeenten. De indexcijfers voor de niet-voedingsmiddelen hebben betrekking op het prijsverloop in 21 gemeenten. Dit geldt eveneens voor de indexcijfers van de voedingsmiddelen t/m mei 1959.
³⁾ Voorlopige cijfers.
⁴⁾ In de indexcijfers is de invloed van de huurverhoging op 1 april jl. nog niet verdisconteerd, daar de uitkomsten van een speciaal gehouden huurenquête nog niet beschikbaar zijn. Om evenwel toch een indruk te geven binnen welke grenzen de invloed van de huurverhoging op het prijsindexcijfer zal liggen, zijn berekeningen gemaakt en wel één met een huurverhogingspercentage van 20 en één met een huurverhogingspercentage van 10. Daar niet alle woningen, welke bestemd zijn voor bewoning door gezinnen waarop het prijsindexcijfer betrekking heeft, in huur verhoogd zijn, zal het werkelijke percentage lager liggen dan 20 doch vermoedelijk hoger dan 10. Bij een huurverhogingspercentage van 20 zou per medio april het indexcijfer inclusief A.O.W. 128 bedragen en het indexcijfer exclusief A.O.W. 123 (Totaal Nederland). Bij een huurverhogingspercentage van 10 zouden deze indexcijfers resp. 126 en 122 zijn.
⁵⁾ In de indexcijfers van Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage is de huurverhoging eveneens niet verwerkt.

IN- EN UITVOER ¹⁾ *) (waarde in miljoenen gulden)

	Invoer		Uitvoer		Uitvoer in pCt. van de invoer	
	april	jan.-april ²⁾	april	jan.-april ²⁾	april	jan.-april ²⁾
1938	119	122	82	86	69	71
1957	1.152	1.318	822	930	71	71
1958	1.144	1.115	912	959	80	86
1959	1.325	1.190	1.109	1.049	84	88
1960	1.332	1.387	1.182	1.223	89	88

¹⁾ Bron: C.B.S.
²⁾ Maandgemiddelde.

IBM introduceert het 3000 systeem

een klein en goedkoop
ponskaartensysteem

80 kolommen
met cijfers en letters
in een ponskaart
van ongeveer
de halve grootte.

Het IBM 3000 systeem, ontwikkeld in Europa en afgestemd op de Europese markt, brengt de moderne ponskaarten- administratie nu ook binnen bereik van bedrijven met een administratie van bescheiden omvang, waarvoor een ponskaarteninstallatie tot nu toe te kostbaar was. Het complete systeem - een ponsmachine, een sorteermachine en een administratiemachine (die ook kan ponsen en rekenen) - neemt niet meer ruimte in beslag dan drie bureaux. Door de grote flexibiliteit kunt U met het IBM 3000 systeem een volledige administratie voeren: facturering, verkoop-, voorraad-, debiteuren- en loonadministratie, hoofdboekhouding enz.

Het IBM 3000 systeem biedt tegen opmerkelijk lage kosten alle voordelen van een volledige en moderne ponskaartenapparatuur.

IBM

Joh. Huizingalaan 257,
Telefoon 020-730866
Amsterdam-west

Kantoren te
Amsterdam, Arnhem,
Eindhoven, Groningen,
Den Haag, Hengelo,
Rotterdam, Tilburg,
Utrecht

1 Sorteermachine

2 Pons- en
controle
ponsmachine

3 Administratiemachine

MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN

De mogelijkheid bestaat tot plaatsing van:

**academisch gevormde
ECONOMEN en JURISTEN**

voor het verrichten van werkzaamheden onder meer op het gebied van:

- Algemene Economische Politiek;
- Ordeningsvraagstukken;
- Integratievraagstukken;
- Middenstandsvoorlichting.

Leeftijd ca. 30 jaar.

De gelegenheid tot solliciteren bestaat ook voor degenen die binnenkort afstuderen.

Academici in militaire dienst kunnen zich eveneens als gegadigde melden. Sollicitatiebrieven onder no. 1316/7903 (in linkerbovenhoek env. en brief) te richten aan het Hoofd van de Centrale Personeelsafdeling, 1e v. d. Boschstraat 15, Den Haag. Desgewenst kan telefonisch (no. 814011 t. 55) een afspraak worden gemaakt voor een oriënterend gesprek.

VERENIGING VAN NEDERLANDSE GEMEENTEN

Bij de Vereniging van Nederlandse Gemeenten kan voor werkzaamheden ten behoeve van het Instituut voor Bestuurswetenschappen worden geplaatst een

**hoofdcommies-
redacteur (A of B)**

Salaris: hoofdcommies-redacteur A f. 669,— - f. 823,— en van hoofdcommies-redacteur B f. 744,— - f. 933,— (exclusief 5.6% A.O.W. en 2½% huurcompensatie).

Daarnaast zijn de gebruikelijke sociale voorzieningen voor overheidspersoneel, waaronder de Pensioenwet 1922 en de I.Z.A.-regeling, van toepassing.

Naast ervaring in de bestuursdienst is vereist de hoedanigheid van meester in de rechten, het doctoraal examen in de economie (staatkundig-economische richting) of het bezit van diploma's in de gemeente-administratie. Bij gebleken geschiktheid is de mogelijkheid aanwezig om t.z.t. tot referendaris te worden bevorderd.

Sollicitaties met uitvoerige inlichtingen aan de Directie, Paleisstraat 5, 's-Gravenhage, binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

- Prof. P. Hennipman,
- Prof. A. M. de Jong,
- Prof. F. J. de Jong,
- Prof. P. B. Kreukniet,
- Prof. H. W. Lambers,
- Prof. J. Tinbergen,
- Prof. G. M. Verrijn Stuart,
- Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 22,50; fr. p. post f. 23,60; voor studenten f. 19,—; fr. per post f. 20,10.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

SCHEEPVAART VEREENIGING NOORD

(Vereniging van ondernemers in de haven- en vervoerbedrijven)

zoekt voor de vervulling van een secretariaatsfunctie op haar bureau en dat van enige met haar verbonden instellingen een

**MEESTER IN DE RECHTEN
OF ECONOMO**

Van de aan te stellen functionaris wordt in de eerste plaats verwacht dat hij de normale secretariaatswerkzaamheden, zoals het stellen van brieven, het notuleren en rapporteren volledig beheerst. Daarnaast zullen op den duur gevarieerde werkzaamheden op economisch-organisatorisch terrein aan hem worden toevertrouwd. Enkele jaren ervaring in de advocatuur of het bedrijfsleven, alsmede enige kennis van de moderne talen is gewenst. Leeftijd 25 tot 35 jaar. Sollicitanten zullen eventueel voor een psychologisch onderzoek worden opgeroepen.

Met de hand geschreven sollicitatiebrieven voorzien van volledige inlichtingen te richten tot:

Scheepvaart Vereeniging Noord,
Het Havengebouw, (11e verdieping)
de Ruyterkade 7, Amsterdam-C.

CENTRAAL BEHEER

ONDERLINGE VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN.

WET - RISICO

Motorrijtuigverzekering: w.a.-dekking voor alle motorrijtuigen
f. 500.000,- per gebeurtenis

Bedrijfs-w.a.-verzekering.

Ongevallenverzekering voor inzittenden van personenauto's.

BRAND - RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering voor industriële en
andere objecten. Belangrijke besparingen op de premie.
Verzekerd bedrag ruim 2 miljard gulden.

MOLEST - RISICO

Molestverzekering: ingeschreven bedrag ruim 7 miljard gulden.
Stormverzekering: verzekerd bedrag ruim 1 miljard gulden.

VERVOER - RISICO

Transportverzekering van goederenzendingen in binnen-
en buitenland.

PENSIOEN - RISICO

Ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering van
werknemers. Verzekerd bedrag ruim 1 miljard gulden.
Belegd vermogen 280 miljoen gulden.

**Bos en Lommerplantsoen 1, Amsterdam-West
Telefoon 134971 - Postbus 8400**

Blijf bij!

*

LEES

E.-S.B.

N.V. SLAVENBURG'S BANK

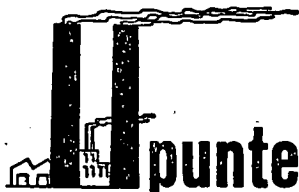
Gevestigd te Rotterdam

34 vestigingen

in Nederland

ALLE BANK- EN EFFECTENZAKEN
Aantrekkelijke deposito-voorwaarden

punten pleiten

voor

Friesland

- Ruime keuze uit gevarieerde en goedkope Industrierreinen in: Bergum, Dokkum, Drachten, Harlingen, Heerenveen, Kootstertille (gem. Achtkarspelen), Leeuwarden, Lemmer, Oosterwolde, Sneek, Wolvega
- Snelle verbindingen via water-, spoor- en snelwegen met IJ-mond, Europoort, Oost-Nederland, N.W.-Duitsland, Scandinavië, enz.
- Grote reserve aan arbeidskrachten, nu en in de komende jaren
- Intelligente en plichtsgetrouwe medewerkers.
- Vooruitstrevende planning, gesteund door de Overheid
- Moderne voorzieningen voor energie en woningbouw
- Eigen zeehaven met ruime capaciteit; directe lijndiensten naar Engeland
- Toeleveringsbedrijven van allerlei aard aanwezig
- Prettig wonen, naar keuze op zandgrond, aan 't water of in de stad
- Aantrekkelijke bouwpremies
- Gunstige ervaring met reeds bestaande Industriële ontwikkeling

Friesland kunt u bouwen!

Inlichtingen worden u verstrekt door

de Industrialisatie-raad der Friese kernen, Sophialaan 1, Leeuwarden, tel. 28144-28145

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVZERZEKERING EN LIJFRENTTE

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM